

Část B

Území EU:

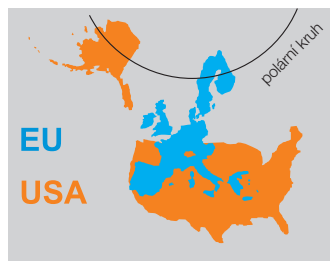
Trendy, příležitosti a výzvy

1 Podmínky a trendy územního rozvoje v Evropské unii

1.1 Zeměpisná charakteristika EU

(231) Evropská unie je třetím nejbohatším hospodářským regionem na světě (podle HDP na obyvatele) za Japonskem a Spojenými státy. Latinskoamerické sdružení MERCOSUR⁴² zaujímá vedoucí postavení mezi hospodářskými aliancemi rozvojového světa (viz Tabulka 2). Základní zeměpisné faktory Evropské unie relevantní pro politiku územního rozvoje nejsou srovnatelné ani s USA, ani s Japonskem, ani s MERCOSUREm. Na rozdíl od souvislé pevninské

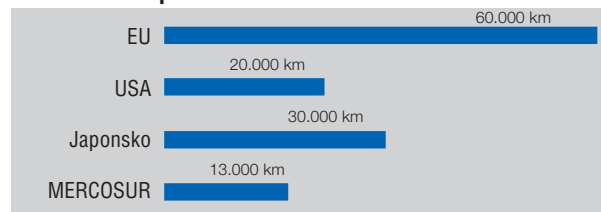
Obr. 8: Geografická pozice EU - Spojené státy

masy USA a MERCOSURu a od ostrovů tvořících Japonsko spočívá fyzická charakteristika Evropské unie v jejím „poloostrovním tvaru“ na západním okraji euroasijského kontinentu (viz Obr. 8). Řada jejích členských států jsou ostrovy nebo poloostrovy. Jestliže celé Spojené státy mají necelých 20 000 km pobřeží, dosahuje délka pobřeží Evropské unie přibližně 60 000 km (viz Obr. 9).

(232) Přes důležitost blízkosti či vzdálenosti od moře je vzhledem k přírodnímu charakteru Evropské unie jejím typickým rysem přístupnost téměř všech jejích regionů po souši. Překonávání hlavních přírodních překážek se v poslední době nesmírně zlepšilo v důsledku velkolepých technických projektů, jakými jsou tunel pod Kanálem a pevné

Obr. 9: Délka pobřeží

spojení Oresund. Realizace těchto projektů výrazně zvýšila územní soudržnost v rámci EU. Moře však přesto představují významné překážky u některých periferních oblastí EU, jako například u Řecka, které je mořem odděleno od Itálie, svého nejbližšího souseda-člena EU, a tím i od ostatního území Evropské unie (viz Mapa 7).

(233) Stejně tak je třeba věnovat zvláštní pozornost sedmi ultraperiferním regionům uvedeným v článku 299-2 Amsterodamské smlouvy⁴³. V důsledku své zeměpisné polohy jsou těsně spojeny s jinými kontinenty a Evropské unii tak umožňují navazovat spolupráci s jejich sousedními zeměmi, například prostřednictvím ostrova Martinique nebo Francouzské Guayany s dalšími latinskoamerickými zeměmi. Je třeba podporovat vytváření a upevňování středisek hospodářského, společenského a kulturního rozvoje jak v rámci těchto ultraperiferních regionů a sousedních zemí tak i v celém jimi tvořeném regionu.

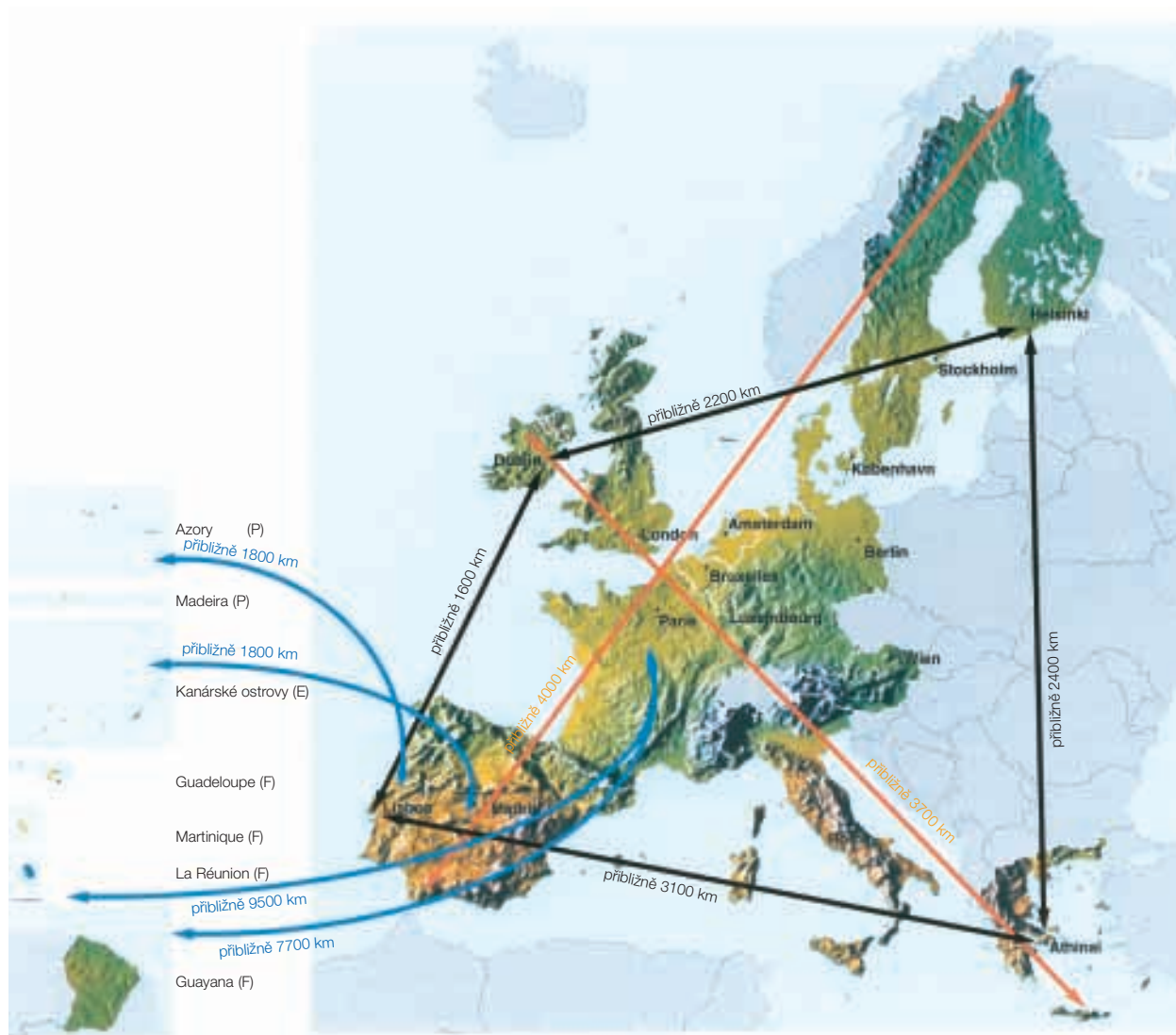
(234) Moře, velké řeky a horské hřebenové v současné době již nepůsobí jako fyzické, hospodářské a kulturní překážky. Některé z nich se dokonce staly atraktivními obytnými, obchodními a turistickými oblastmi, s protichůdnými cíli územního rozvoje v důsledku odlišných uživatelských zá-

Tabulka 2: Statistické srovnání EU / USA / Japonsko / MERCOSUR

	pramen	EU-15	USA	Japonsko	MERCOSUR
Obyvatelstvo (1000)	(a)	372.082	263.250	125.095	204.523
Plocha (1000 km ²)	(a)	3.236	9.364	378	11.877
HDP celkem (mld. ecu -1996)	(a)	6.776	6.014	3.620	1.370
HDP na obyvatele (ecu - 1996)	(a)	18.150	22.650	28.760	6.700
Dovoz na obyvatele (ecu)	(a)	4.210	2.404	2.194	335
Vývoz na obyvatele (ecu)	(a)	4.445	1.828	2.582	289
Pozemní hranice se zeměmi mimo ekon. oblast v km (z toho se zeměmi Střední a Východní Evropy)	(b)	9.305 (5006)	12.248	0	17.924

a) Statistisches Bundesamt, Wiesbaden: Statistisches Jahrbuch 1998 für das Ausland 1998; Směnný kurz: (1 ECU = 1,27 USD) EUROSTAT 1996
 b) CIA - The World Fact Book, Washington 1997

Mapa 7: Fyzická mapa a vzdálenosti

jmů. Údolí velkých řek trpí méně separačními účinky řek než vysokou hustotou zástavby a dopravy. Přibližně jedna třetina městské populace EU (města s více než 20 000 obyvateli) žije v blízkosti pobřeží (do vzdálenosti 20 km); pokud zahrneme i údolí patnácti největších evropských řek, zvýší se tento podíl na více než 50 % celkového počtu obyvatel⁴⁴. Alpy (pokud jde o obyvatelnou oblast) zahrnují jeden z nejhustěji obydlených regionů Evropy. Řeky, jezera a hory jsou útvary, dodávajícími identitu. Alpy, Podunají, Baltské a Středozemní moře jsou dobrými příklady oblastí, kde je zapotřebí integrovaný přístup k řešení společných otázek, posílení společných aktiv a prohloubení územní soudržnosti.

(235) V dobách studené války panovalo všeobecné přesvědčení, že „poloostrov“ Západní Evropy je vlastně jakýmsi „ostrovem“, zvláště z hlediska lidského vnímání. Politické rozdělení mezi Východem a Západem bylo mnohem větší překážkou než Atlantický oceán pro Západ. To se náhle změnilo v roce 1989, když se otevřel pohled na Východ, na druhou polovinu Evropy.

(236) Odlišné klimatické podmínky v suboblastech Evropské unie přestávají přírodní hranice a tvoří další důležitý faktor pro územní rozvoj v Evropě. Mimořádně chladné klima může například způsobit zvýšení nákladů, takže peri-

ferní oddělenost od trhů se navíc prohlubuje o dopravní problémy. Problémy zásobování vodou zase představují překážku pro regionální rozvoj v některých částech jižních členských států.

(237) Rozmanitost kulturního dědictví v Evropě lze dnes považovat za neocenitelnou hodnotu a za základ, na němž se Evropa stále více sblíží. Vedle základních zeměpisných faktorů utvářely současnou územní strukturu EU v široké míře různé kulturní, politické a ekonomické proudy. V různých částech Evropy se vytvořily různé jazykové a kulturní oblasti a různé způsoby života. Existují značné rozdíly v hustotě obyvatelstva, stupni urbanizace, úrovni rozvoje a prosperity. To se projevuje ve velkém měřítku (například z pohledu centrálních a odlehlých regionů). V menší míře se to však projevuje v rámci jednotlivých členských států a mezi jednotlivými regiony v rámci EU.

(238) Trendy územního rozvoje v Evropské unii, které jsou popsány v následujícím textu, nebudou samozřejmě totožné pro každou část Evropy a zkušenosti v některých oblastech budou odlišné, nebo dokonce půjdou proti všeobecnému trendu. Jednotlivé trendy jsou v tomto materiálu krátce charakterizovány z celoevropského hlediska a bude třeba je dále analyzovat.

(239) Následující kapitoly neobsahují žádné nové zeměpisné analýzy. Vycházejí z četných studií a analýz, provedených od roku 1900 evropskými, národními i jinými institucemi, zvláště z těch, které vypracovala Evropská komise (Evropa 2000⁴⁵, Evropa 2000+⁴⁶) a jednotlivé předsednické země EU.

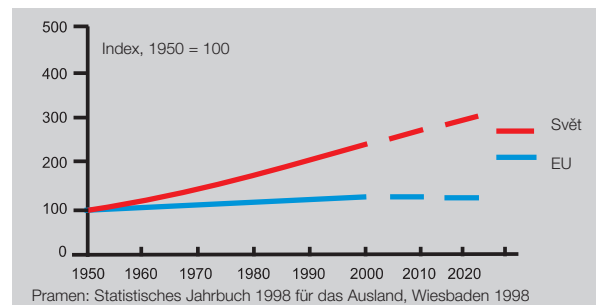
1.2 Demografické trendy

(240) Ve vývoji obyvatelstva Evropské unie budou v příštích dvaceti až třiceti letech převládat následující tři trendy:

- úbytek obyvatelstva;
- migrační pohyby;
- změny ve věkové struktuře.

(241) Přirozený růst obyvatelstva v Evropské unii byl po řadu let velmi nízký a vykazuje tendenci k úbytku. Bez značných změn v porodnosti v zemích patnáctky se kolem roku 2000⁴⁷ může začít projevovat přechod od přírůstku obyvatelstva k jeho úbytku (viz Obr. 10). Za této situace mají mezinárodní a meziregionální migrační pohyby stále větší význam pro populační vývoj Evropské unie a její suboblasti. Míra přirozeného růstu je v současné době necelých 0,1% (1995). K tomu však přistupuje čistá imigrace do Evropské unie, která v posledních letech⁴⁸ dosahovala přibližně 0,2% celkového počtu obyvatel ročně. Čistá imigrace tak představuje dvě třetiny celkového růstu obyvatelstva a v bu-

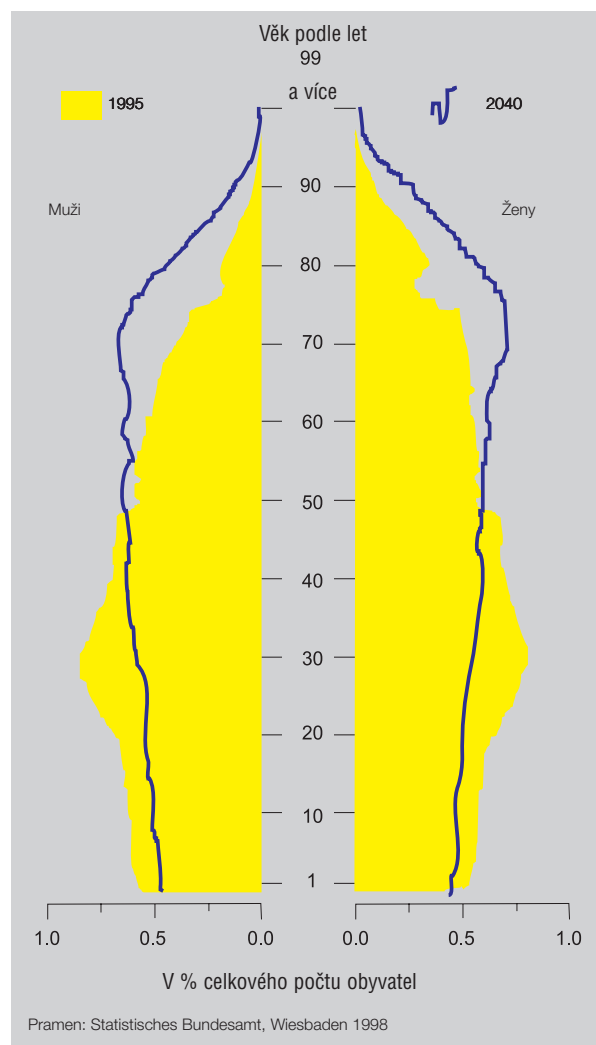
Obr. 10: Demografické trendy

doucnu se patrně stane jeho jediným zdrojem. Regionální rozdělení imigrace do EU je velice rozdílné.

(242) Jazykové bariéry a administrativní překážky přispívají ke skutečnosti, že úroveň migrace mezi členskými státy EU je relativně nízká. Podstatně vyšší, nicméně z mezinárodního hlediska (například ve srovnání s USA) stále ještě

Obr. 11: Věková struktura v EU 1995-2040

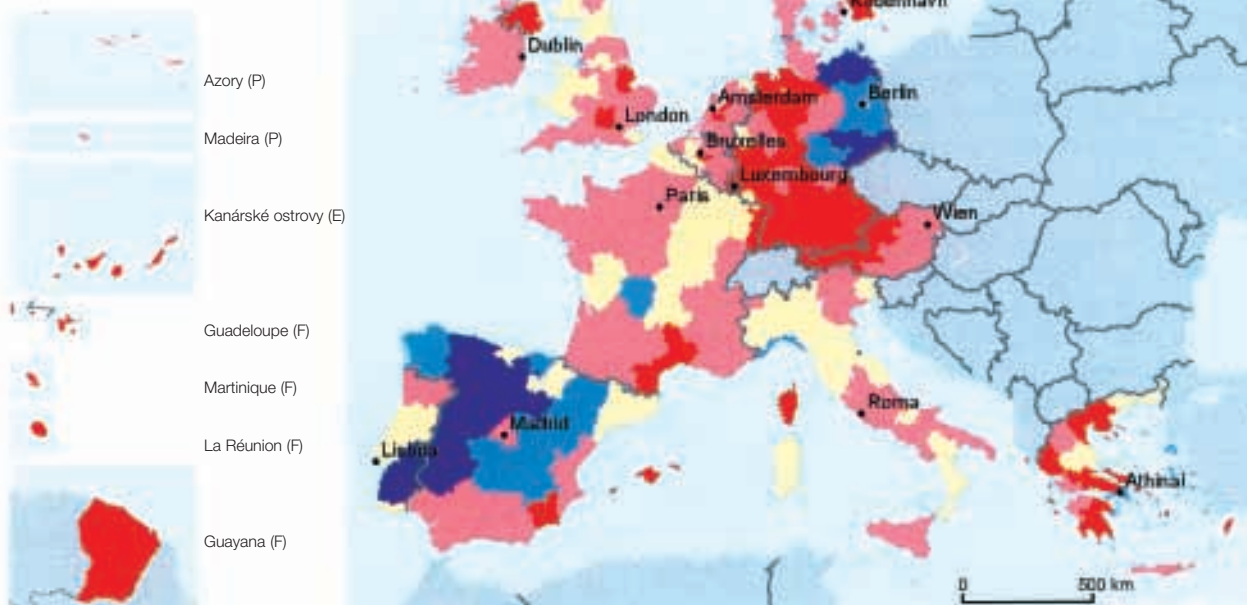
Mapa 8: Demografický vývoj

Demografický vývoj 1991 - 1995

NUTS 2

Pramen: Eurostat

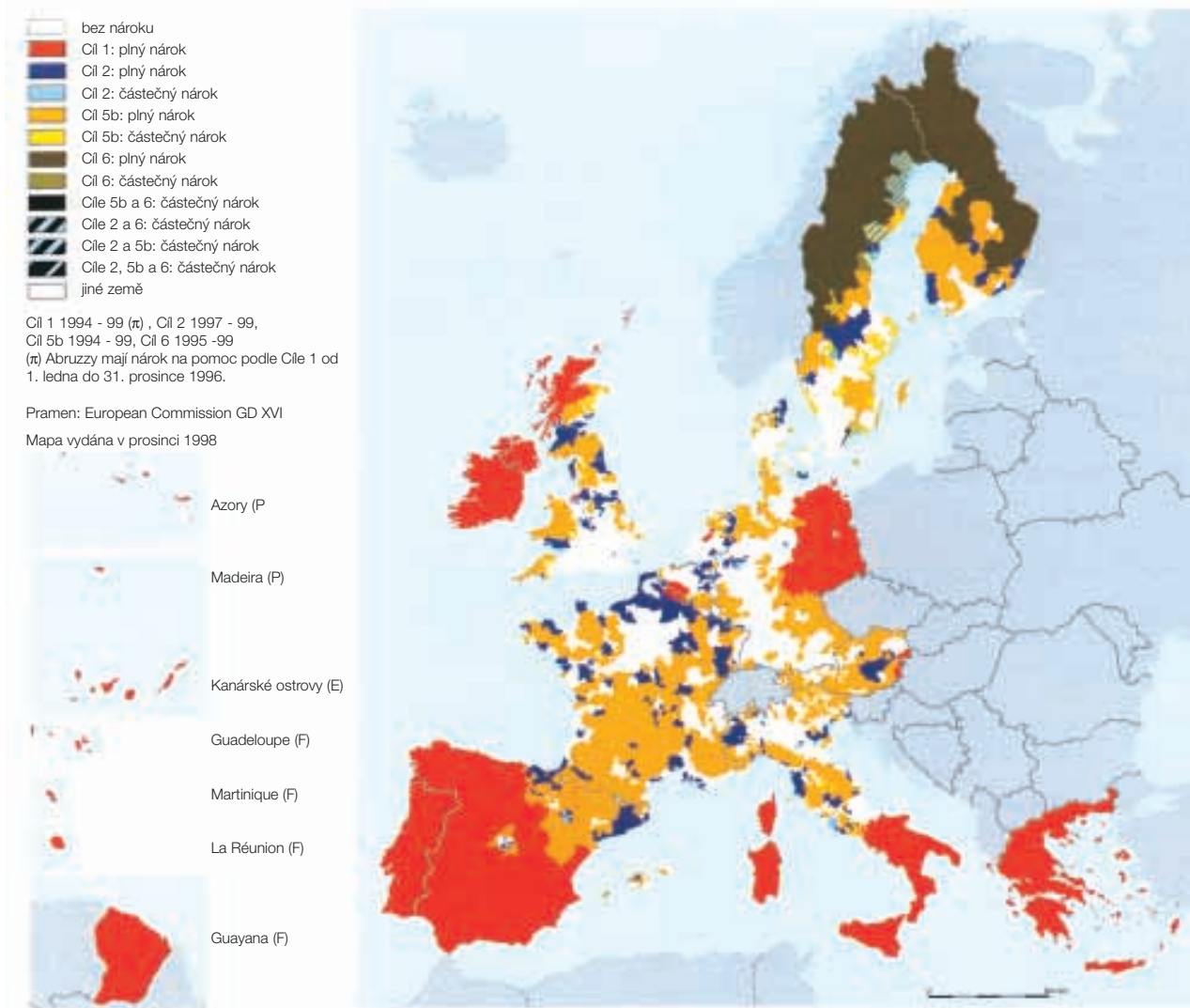

nízké, jsou migrační pohyby mezi jednotlivými regiony v rámci členských států.

(243) Většina imigrantů se usazuje v městských oblastech, čímž se posilují stávající urbanizační tendence. Rovněž v rámci jednotlivých členských států mají lidé sklon přesouvat se z regionů s vysokou úrovní nezaměstnanosti do regionů s úrovní nižší. U jednotlivých členských států se však projevují rozdíly v rozsahu této tendence. Řada vysoce urbanizovaných regionů, zvláště v severozápadní Evropě, bude mít pravděpodobně v budoucnu vyšší populační růst, zatímco regiony s nízkou hustotou obyvatelstva, jako například na Iberském poloostrově, ve Francii, v severovýchodním Německu a v rozsáhlých částech severovýchodních zemí, budou patrně nadále obyvatelstvo ztrácet (viz Mapa 8).

(244) Přestože přistěhovalci jsou převážně mladí lidé, bude se průměrný věk obyvatelstva Evropské unie nadále zvyšovat (viz Obr. 11). Územní plánování bude ovlivněno měnícím se složením obyvatelstva, jeho preferencemi z hlediska bydliště a charakteristikou bydlení. Charakteristickým rysem budoucí společnosti Evropské unie bude vyšší podíl starších lidí, kteří budou na rozdíl od dřívějších generací mobilnější, zámožnější a aktivnější. Děti a mladí lidé budou stále více pocházet z přistěhovaleckých rodin a často se dostanou „mezi různé kultury“. Stejně jako v případě velkých rodin v typické venkovské společnosti upadá i „průměrná rodina“ (rodiče s dětmi). Stále charakterističtější pro společnost v EU jsou osamocené žijící lidé, osamělí rodiče (často finančně slabě zajištění) a bezdětné páry (lidé se dvěma příjmy a tím relativně finančně dobře zajištění). Odlišné skupiny mají odlišné požadavky na prostor; společenské požadavky na využití území se stávají složitějšími.

Mapa 9: Nároky na strukturální fondy

V důsledku nezaměstnanosti a krize sociálního státu se zmenšují možnosti k uspokojování požadavků jednotlivých skupin.

(245) To vede obecně k tomu, že se různé trendy územního rozvoje navzájem překrývají. Společenské změny vedou k menším domácnostem, které zase vedou k vyšším požadavkům na byty, přestože se počet obyvatel snižuje. Projevuje se rovněž trend k těsnějšímu soužití z finančních důvodů v regionech s vysokou nezaměstnaností a tam, kde je nízká nabídka dostupného ubytování - zvláště u mladých lidí. Změny ve struktuře obyvatelstva zesilují rovněž trend směrem k urbanizaci. Ve městech nacházejí osamělí rodiče lepší služby, domácnosti s oběma vydělávajícími členy nalézají větší možnosti zaměstnání a osamoceně žijící lidé tam mají lepší možnosti pro volný čas a kulturní vyžití. Nové požadavky jsou plně uspokojovány, což má dalekosáhlé územní důsledky. Stále více tak v Evropě vznikají „města

důchodců“ (stejně jako tomu je již delší dobu ve Spojených státech) v regionech, které jsou přírodně zajímavé a mají příznivé klimatické podmínky.

1.3 Hospodářské trendy

(246) Demografické trendy představují rovněž velkou výzvu pro rozvoj regionální ekonomiky a tím i pro evropskou konkurenceschopnost. Přinášejí s sebou také rozvojové otázky v souvislosti s trvale udržitelným rozvojem metropolitních regionů a budoucí životaschopností venkovských regionů. Omezená mobilita zvyšuje potřebu regionální politiky na podporu vytváření pracovních příležitostí. To jsou důležité aspekty vývoje ve směru k větší hospodářské a sociální integraci v Evropské unii.

(247) Trvale udržitelný rozvoj vyžaduje politiku, která rozvíjí konkurenceschopnost a napomáhá hospodářské a so-

ciální integraci. Regiony v Evropě potřebují konkurenceschopné firmy pro vytváření pracovních příležitostí, které jsou tolik potřebné pro aspirace lidí a pro tvorbu daňových příjmů (nezbytných pro veřejné služby). Tabulka 2 ukazuje, že EU vytváří nejvyšší hrubý domácí produkt na světě. V obchodní bilanci (export/import) je Evropská unie na druhém místě za Japonskem.

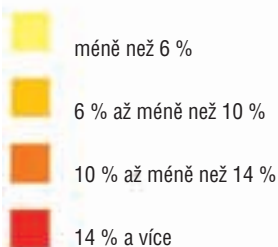
(248) Regionální rozdíly v HDP na jednoho obyvatele představují výchozí bod pro evropskou regionální politiku (viz Mapa 9). Periodické zprávy⁴⁹ a Zpráva o soudržnosti⁵⁰ vydávané Evropskou komisí ukazují, že se hospodářská situace členských států v posledních letech vyrovnává (zvláště díky procesu dohánění úrovně v Irsku). Nicméně přes finanční úsilí regionální politiky EU došlo jen k velmi pomalému zmenšování rozdílů mezi regiony EU (vyjádřeno v HDP na jednoho obyvatele). Hospodářská aktivita EU je soustředěna v ústřední oblasti: pětiúhelníku tvořeném Londýnem,

Paříží, Milánem, Mnichovem a Hamburkem. Tato plocha představuje 20 % celkové plochy Unie a obsahuje 40 % občanů EU produkujících asi 50 % celkového HDP Evropské unie⁵¹.

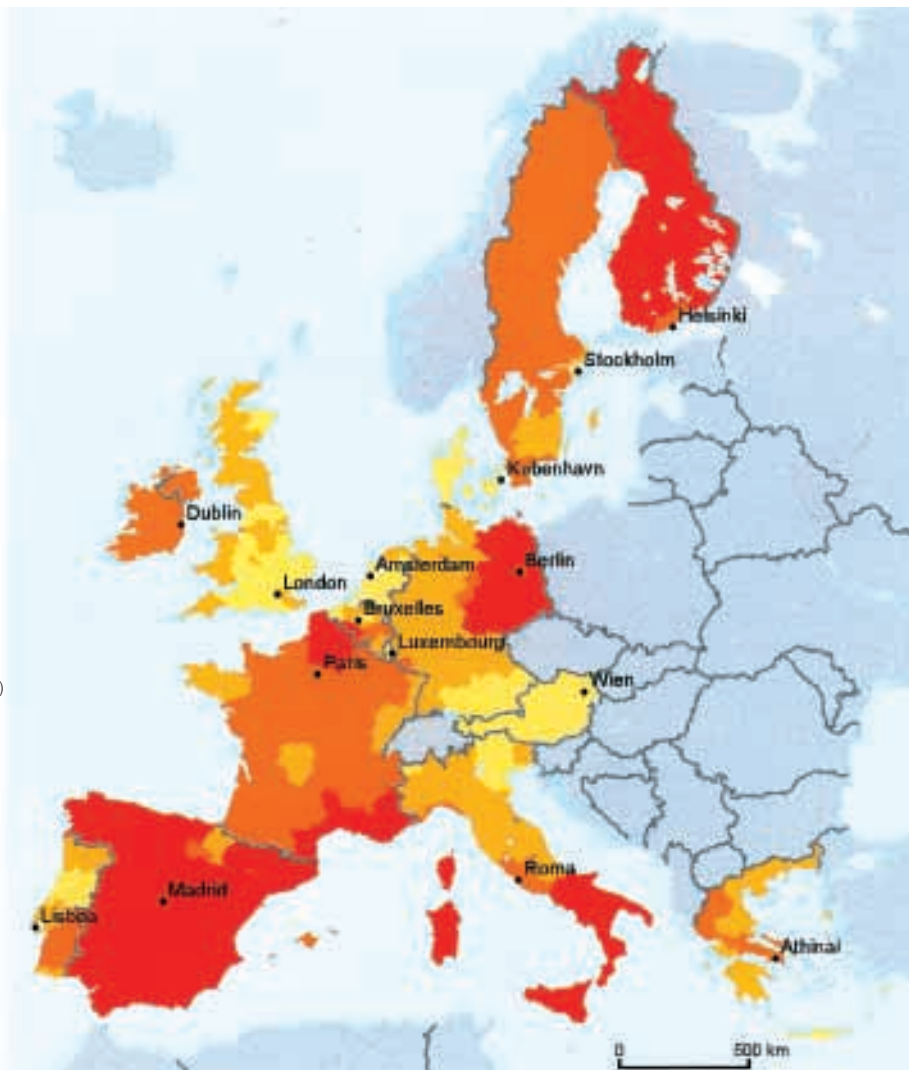
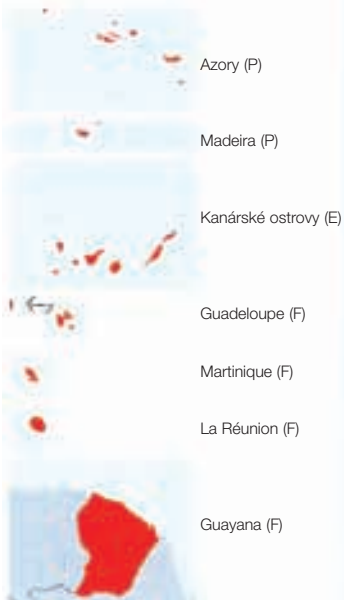
(249) Pro důkladné zhodnocení regionální konkurenceschopnosti je však nutno vzít v úvahu i další kritéria, jako nezaměstnanost, produktivitu, investice a obchodní bilanci. Význam hrubého domácího produktu jako ukazatele regionálního rozdělení příjmů a daňových výnosů je omezený. Zpráva o soudržnosti se odvolává na skutečnost, že mnoho národních politických linií ovlivňuje rozdělení příjmů, především prostřednictvím daní a podpor. To je také důvod, proč se regionální distribuce Osobního použitelného příjmu (Personal Disposable Income - PDI) značně liší od rozdělení příjmů před zdaněním a podpor. Zpráva o soudržnosti dochází k závěru, že regionální rozdíly v PDI, vezme-li v úvahu účinky daňových a veřejných výdajových

Mapa 10: Nezaměstnanost

Úroveň nezaměstnanosti v roce 1997
NUTS 2

Pramen: Eurostat

toků prostřednictvím národních rozpočtů, jsou o 20 až 40 % nižší než rozdíly v HDP na obyvatele v členských státech⁵².

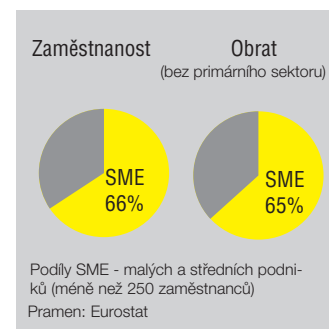
(250) Nezaměstnanost v Evropské unii je největší výzvou pro evropskou integrační politiku. Po maximu úrovně nezaměstnanosti ve výši 11,2 % v roce 1994 došlo do konce roku 1998 k poklesu pod 10 %. Přesto to znamená, že 16,5 milionu lidí v Evropské unii je bez zaměstnání! Asi polovina všech nezaměstnaných, tj. asi 5 % práceschopného obyvatelstva, byla v roce 1997 bez práce déle než jeden rok (pro srovnání: úroveň dlouhodobé nezaměstnanosti ve Spojených státech je nižší než 1 %). Existují velké regionální rozdíly. V roce 1997 se úroveň nezaměstnanosti pohybovala od 2,5 % v Lucembursku do 32 % v Andalusii v jižním Španělsku a 36,8 % ve francouzském zámořském departmentu Réunion. Většina regionů s nejnižší nezaměstnaností, s výjimkou Portugalska, se nachází v centru EU (Lucembursko, jižní Německo a severní Itálie). Regiony s velmi vysokou úrovní nezaměstnanosti (přes 20 %) se naproti tomu nacházejí na periferii, především ve Španělsku, jižní Itálii, východním Německu a ve francouzských zámořských departmentech (viz Mapa 10). Úroveň nezaměstnanosti žen dosahuje 12,5 %; to je o tři procentní body více než u mužů. V Evropské unii je bez zaměstnání více než 20 % mladých lidí ve věku do 25 let⁵³.

(251) Velké průmyslové podniky tvořily často základ prosperity četných měst a souměstí v EU. Ačkoli vedení mnoha velkých firem má své sídlo nadále ve velkých městech, výroba se uskutečňuje stále více i v jiných lokalitách. Prospěch z toho budou mít regiony ve venkovských oblastech. Velké firmy budou nadále důležité, ale nelze na ně do budoucna spoléhat při vytváření nových pracovních příležitostí ve větším měřítku, zvláště ne v místě jejich sídel. Přesuny od výroby ke službám a strukturální změny uvnitř firem (například rostoucí přesun řídicích funkcí na nezávislé subdodavatele) však povedou ke zřízení nových firem.

(252) Hospodářství a zaměstnanost v EU jsou založeny na malých a středních podnicích (SME), ačkoli se tyto podniky svým charakterem velice liší (viz Obr. 12). Ze 160 milionů pracujících je 101 milionů zaměstnáno v celkovém počtu 16 milionů firem (mimo zemědělství). 23 % zaměstnanců v Evropské unii je zaměstnáno ve velmi malých podnicích (1 - 10 zaměstnanců), zatímco tento podíl ve Spojených státech činí 12 % a v Japonsku pouhých 7 %. Velmi malé podniky převládají v jižní Evropě (v průměru 1,8 zaměstnanců v Řecku a 4,7 ve Španělsku). Výsledky výzkumu ukazují, že zatímco tempo vytváření nových firem v USA je vyšší než v EU, pravděpodobnost přežití nových firem je větší v EU⁵⁴.

(253) Důležitými předpoklady hospodářského rozvoje jsou flexibilita a inovace. Malé a střední podniky mají v tomto směru četné výhody. Vzhledem k blízkým kontaktům při rozhodovacích procesech jsou často blíže k zákazníkům a jsou schopny rychleji a pružně reagovat na jejich potřeby. Pokud jde o umístění, jsou však SME zpravidla méně flexibilní. Jakmile se etablovají v určité oblasti, stávají se na této oblasti silně závislými. Existují významné osobní faktory, které udržují malou firmu v daném regionu, v němž bydlí její vedoucí pracovníci i zaměstnanci. Některé firmy jsou rovněž svým umístěním a fungováním vázány na jednoho velkého zákazníka nebo sektor průmyslu. Kromě toho nemá mnoho SME nezbytné odborníky ani finanční prostředky potřebné pro zjištění, zda přemístění (a pokud ano, do které nové oblasti) bude rentabilní.

Obr. 12: Význam SME v rámci EU

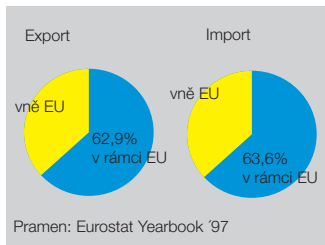

(254) Asi 60 % hodnoty veškerého exportu členských zemí se realizuje uvnitř EU, převážně mezi sousedními zeměmi⁵⁵ (viz Obr. 13). Díky Společnému trhu se obchod v rámci EU rozvíjel rychleji než jiných regionech světa. Navíc zde existuje značný potenciál růstu obchodu se Střední a Východní Evropou. Neméně důležité, zvláště u jižních členských států, je vést v patrnosti události a vývoj na Středních Východě a v Severní Africe, což by mohlo mít významné důsledky na umístění výrobních aktivit a na strukturu dopravy.

(255) Podstatný podíl na obchodu mají vnitropodnikové toky způsobené trendy směrem ke specializaci, hospodářským propojením mezi firmami, zeměpisným rozložením pracovních sil a rozsáhlejšími trhy. Úzce spojené se vzájemnými obchodními vztahy jsou přímé investice firem (někdy doplňkové, jindy substituční). Přímé zahraniční investice v EU se v letech 1985 až 1995 zvýšily z necelých 50 miliard ECU na více než 350 miliard ECU. Perspektivy rozvoje evropských regionů jsou úzce spojeny s jejich schopností nabízet konkurenceschopné produkty na světových trzích a přilákat k sobě přímé zahraniční investice. V poslední době měly prospěch z přímých zahraničních investic především Irsko a Skotsko (investice hlavně ze Severní Ameriky a Jihovýchodní Asie).

(256) Evropská měnová unie povede k další intenzifikaci domácího obchodu EU a k další specializaci v rámci Unie. To zvýší konkurenceschopnost Evropské unie na světovém

Obr. 13: Obchod 1996

trhu ve prospěch všech členských států. Bude však rovněž znamenat riziko zvýšené marginalizace těch regionů, které budou špatně připraveny na zvýšenou konkurenci.

(257) Nové informační a komunikační technologie budou mít rovněž velký význam pro územní rozvoj. Jejich územní účinky jsou však nevyjasněné a výsledky výzkumu nejsou dosud dostatečné pro spolehlivý odhad těchto účinků. Na jedné straně mohou tyto nové formy technologie intenzifikovat městskou koncentraci, zatímco na druhé straně přinášejí rovněž příležitosti pro rozvoj odlehlejších oblastí Unie. K posledně zmíněnému však nebude docházet „automaticky“. Je totiž nutno vytvářet strategie regionální politiky k odhalení potenciálu nových informačních a komunikačních technologií využitelných v odlehlejších regionech.

(258) Hospodářské trendy vedly v minulosti většinou k celkovému prohloubení regionálních rozdílů v rozvoji. Je nutno nadále tyto trendy sledovat a reagovat na ně použitím aktivní politiky územního rozvoje. Konkurenceschopnost evropských regionů se musí zvýšit tím, že regionům bude umožněno využít svého dlouhodobého potenciálu pro trvale udržitelný rozvoj. Politika zaměřená na vytvoření diverzifikované hospodářské struktury v regionech představuje dobrý základ pro vyvážené rozložení pracovních příležitostí a může proto mít velký vliv na charakter osídlení a na migrační pohyby.

1.4 Ekologické trendy

(259) Třetí hlavní skupina trendů v oblasti budoucího územního rozvoje v Evropské unii se týká životního prostředí. Obezřetné využívání přírodních zdrojů a ochrana životního prostředí (ovzduší, vody a půdy) před škodlivými látkami jsou významné cíle, které lze dosáhnout pouze při mezinárodní a celosvětové spolupráci. Pomocí zde může moderní a účinná forma územního rozvoje, která bude přihlížet k využívání zdrojů.

(260) Ačkoli v tomto století došlo v Evropě k zániku relativně malého počtu druhů flory a fauny, je biologická rozmanitost EU ohrožena snižujícím se počtem druhů a ztrátou životních podmínek. Rozvoj měst, tendence zvyšování produktivity zemědělství, zalesňování, neomezená turistika (například v pobřežních oblastech a na ostrovech, zvláště v letních měsících), škodlivé infrastrukturní projekty - to

vše přispělo ke ztrátě přirozeného prostředí v důsledku ničení, změn a fragmentace ekosystémů. Tak například zmizelo 75 % dunových systémů v jižní Evropě (od Gibraltarské úžiny až po Sicílii). Rovněž v ústí Loiry, kde se nacházela široká škála přirozeného prostředí, došlo k úbytku přírodních břehů ze 300 km na začátku století na současných 30 km.⁵⁶

(261) Výrazné rysy Evropské unie tvoří bohatství a rozmanitost krajiny. Krajina má hodnotu z hlediska trvale udržitelného využívání přírodních zdrojů - jako nedotčené přírodní prostředí, jako volný prostor anebo jako zdroj krásy a kulturních prvků. Krajina přináší rovněž hospodářský prospěch, například jako základ pro turistický průmysl v pobřežních oblastech a v Alpách. Kvalita krajiny se dostala pod tlak ze strany rozvoje měst, turistiky, rekreace, důlního průmyslu a měnících se způsobů zemědělského a lesního hospodářství, které vedly k nahrazení přírodní rozmanitosti.

(262) V některých středomořských regionech, jako například na Sardinii, vedl intenzivní chov ovcí k narušení struktury půdy a tím i kvality krajiny, které vedlo ke vzniku určitého stupně pouště. Stále více se však uznává význam zachování krajiny pro zastavení úbytku biologické rozmanitosti a kulturní identity. To jde za rámec užšího cíle ochrany druhů nebo lokalit. Například Sardinie, Toskánsko, Languedoc-Roussillon, Andalusie a Katalánsko patří k regionům, které společně uplatňují politiku zachování a řízení středomořských krajin. Rada Evropy zahájila řadu iniciativ v souvislosti s ochranou krajiny.

(263) Téměř 22 miliard tun kyslíčnicku uhličitého (CO₂) se každým rokem uvolňuje na celém světě v důsledku spalování fosilních paliv (nafty, uhlí a plynu)⁵⁷. Kyslíčnick uhličitý bývá považován za hlavní příčinu skleníkového efektu, který by mohl dlouhodobě vést ke zvýšení hladiny moří a navíc k dalším přírodním katastrofám (například záplavám a suchu). Evropská unie se podílí přibližně 15 % na celosvětových emisích CO₂; další významné hospodářské regiony produkují více než 20 % (USA 24 %, Japonsko 5 % a MERCOSUR 2 %)⁵⁸. Hospodářsky silné národy (jak v rámci celosvětovém tak i v rámci EU) jsou hlavními zdroji emisí jak z absolutního hlediska tak i v přepočtu na jednoho obyvatele. Otázkou snížení emisí CO₂ je nutno se celosvětově zabývat. Především průmyslové regiony jsou vyzývány, aby přispěly k celosvětovému snížení „skleníkových plynů“. V Kyótském protokolu z prosince 1997 byly poprvé dohodnuty kvantitativně definované a povinné závazky na snížení nejdůležitějších skleníkových plynů. Evropská unie se tak zavázala do období 2008 - 2012 snížit své emise o 8 % (ve srovnání s rokem 1990).

(264) Evropské regiony produkují 25 % globálních atmosférických emisí kyslíčnatého a oxidů dusíku. Emise čpavku v zemědělství stále ještě přesahují kritickou úroveň na 60 % evropského území⁵⁹. Emise kyslíčnatého jsou z větší části důsledkem spalování nafty a uhlí v elektrárnách, průmyslu a domácnostech. Oxidy dusíku vznikají při spalovacích procesech, přičemž nejdůležitější zdroje jsou v dopravě, výrobě energie a vytápění domácností. Většina čpavku v atmosféře je důsledkem hnojení chlévskou mrvou.

(265) Účinky okyselení závisí na rozsahu usazování a na vlastní citlivosti půdy a vody. Mohou se projevit i na velké vzdálenosti od svého zdroje. Evropská a národní legislativa, zdokonalené technologie spalování a zlepšené metody v zemědělství vedly ke snížení kyselých nánosů, ale ve větší části evropského kontinentu se předpokládá, že úroveň usazování bude nadále přesahovat kritickou zátěž, což povede k dlouhodobému ohrožení ekosystémů.

(266) Spotřeba vody v domácnostech, zemědělství a průmyslu se v posledních několika letech podstatně zvýšila jak v Evropské unii tak i v Evropě (viz Obr. 14). V závislosti na stupni industrializace, na klimatu a na zemědělském zavlažování se rozsah a charakter spotřeby vody velice liší. Ke zvýšení spotřeby dochází především v zemědělství, zatímco spotřeba v domácnostech zůstává celkově konstantní, nebo se zvyšuje jen mírně. V některých členských státech dokonce klesá.

(267) Zvláštní význam má dodávka a kvalita pitné vody. Zvláště v jižní Evropě, kde se vodní zdroje již využívají velmi intenzivně a nedostatek vody je častým problémem, způsobuje systém dodávky vody problémy. V mnoha regionech dochází k vyčerpání zásob podzemní vody. Jelikož dvě třetiny obyvatel Evropské unie dostávají pitnou vodu právě ze zásob podzemní vody, má tato skutečnost důsledky, které je třeba brát vážně. Navíc dochází k nebezpečí zasolení podzemní vody, zvláště v některých pobřežních oblastech Středozemního moře a na západě Iberského poloostrova, s vážnými důsledky pro zemědělství. V mnoha regionech EU představují úniky z veřejných rozvodných systémů velký problém. V některých oblastech se tyto ztráty odhadují až na 50 %⁶⁰. V současné době se projednává návrh směrnice Evropské komise, jejímž cílem je mimo jiné integrované spravování povodí.

(268) Rovněž stupeň znečištění vody zavdává příčinu ke znepokojení (podzemní voda, povrchová voda, mořská voda). Legislativní a akční programy zpracování domácího a průmyslového odpadu pomohly zlepšit kvalitu povrchové vody, avšak velká množství znečišťujících látek pocházejících ze zemědělství a průmyslu nadále ohrožují kvalitu

vody. Zatímco organické odpadové materiály jsou nyní ve Střední a Západní Evropě v široké míře pod kontrolou, přispívají živiny z odpadních vod a ze zemědělství k široké eutrofikaci řek a jezer. Pesticidy nadále znečišťují povrchovou i podzemní vodu, snižují biologickou rozmanitost a pronikají i do potravinového řetězce. Znečištění podzemní vody bude dlouhodobým problémem, neboť přirozená regenerace tohoto zdroje probíhá mimořádně pomalu.

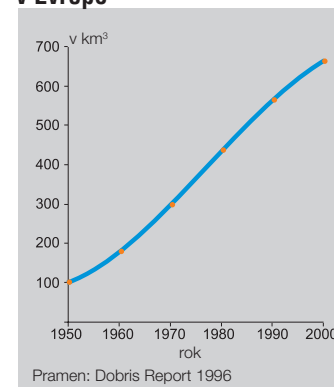
(269) Využití půdy pro rozvoj měst a dopravy v EU nadále poškozují životní prostředí, například úbytkem vysoce kvalitní orné půdy, ničením biotopů a fragmentací ekosystémů. V některých regionech dochází ke zvýšeným územním konfliktům mezi novou bytovou výstavbou, komerční výstavbou, zemědělským využitím a ochranou volných ploch. Na druhé straně existuje v Evropě na 2000 km² devastovaných průmyslových lokalit, které jsou však nerovnoměrně rozloženy. Náklady na rekultivaci se odhadují na 100 miliard ECU⁶¹. Jedná se o obrovský potenciál ploch pro bytovou výstavbu, které nevyžadují další urbanistické rozšiřování ve spádových oblastech velkých měst.

(270) Specifickou formu využití území, která představuje zvláštní výzvu pro strategie územního rozvoje měst a metropolitních oblastí i venkovských regionů, představují plochy pro ukládání odpadů. Přes uplatňování bezodpadových strategií se celkový objem odpadů v Evropské unii zvýšil. Pokud jde o množství, největšími zdroji odpadu jsou zemědělství, průmysl, domácnosti a důlní průmysl. Podstatně se zvýšil podíl nebezpečných odpadů.

(271) V řadě členských států se podnikají kroky k zavedení integrovaného hospodaření s odpady a k oddělenému sběru odpadů a recyklaci. Recyklace odpadů v Evropské unii však stále ještě probíhá v příliš malém měřítku.

(272) Přes moderní technické způsoby a náročnější předpisy vede likvidace odpadů nadále k vypouštění znečišťujících látek do půdy a podzemní vody (například na plochách pro ukládání odpadů), produkuje CO₂, metan a toxické plyny a vede k emisím dioxinů, kyseliny chlorovodíkové a rtuti (například při spalování odpadů).

Obr. 14: Roční spotřeba vody v Evropě

(273) Moderní metody hospodaření s odpady, vyloučení odpadů a jejich likvidace představují rovněž součást politiky trvale udržitelného územního rozvoje. To předpokládá řešení problémů odpadu v jejich vlastním regionálním kontextu a vyloučení přepravy odpadů na delší vzdálenosti (zvláště přepravy toxického a nukleárního odpadu).

(274) Dalším vážným problémem jsou přírodní katastrofy, které nejen náhle mění krajinu v důsledku lesních požárů, zemětřesení či bouří a podstatně zvyšují znečištění půdy, ale mohou mít v některých případech i katastrofální ekologické důsledky.

2 Otázky územního rozvoje evropského významu

2.1 Tendence ke změně v evropském urbánním systému

(275) Charakteristickým rysem Evropské unie je vysoký stupeň urbanizace a silné regiony. Nicméně pouze asi třetina obyvatelstva žije ve velkých metropolích. Na rozdíl od jiných kontinentů jsou sídelní struktury v Evropské unii charakterizovány venkovskými oblastmi, které jsou relativně hustě osídleny. Asi jedna třetina obyvatelstva žije v malých a středních městech mimo velké aglomerace. Decentralizovaná historie Evropy, charakterizovaná nezávislými národními státy, z nichž mnohé vznikly relativně pozdě z menších regionálních států, napomohla vzniku silného polycentrického urbánního systému. Vznikla složitá síť velkých, středních a menších měst, která ve velkých částech Evropy tvoří základ pro urbanizované územní struktury, a to i v zemědělských oblastech. Technologické, politické, sociální a ekonomické změny mají svůj dopad na urbánní systém, na jeho funkce a na územní kontext.

2.1.1 Vznik městských sítí

(276) Tyto změny představují velkou výzvu pro městský a územní rozvoj. Urbánní systém a sídelní struktura EU se ve střednědobé perspektivě pravděpodobně zásadně nezmění. Globální města, jako Londýn a Paříž, a metropolitní oblasti, jako Porúří a Randstad, si nadále podrží své výrazné postavení. Nové funkce a sítě však v budoucnu mohou mít velký dopad na rozvoj jednotlivých měst a regionů. Města stále více spolupracují a sdružují své zdroje, například rozvíjením doplňkových funkcí nebo sdílením zařízení a služeb. Takováto spolupráce může být výhodná pro regionální rozvoj, neboť zlepšuje rozsah nabízených služeb a ekonomické podmínky regionu, a tím zvyšuje jeho konkurenceschopnost.

(277) Spolupráce mezi městy a regiony se ve stále větší míře uskutečňuje i napříč hranic. Spolupráce však předpokládá, že partneři budou mít stejná práva a podobné rozsahy pravomoci. Odlišné politické a administrativní systémy proto mohou představovat překážku pro přeshraniční spo-

lupráci. Nicméně takové iniciativy, jako Saar-Lor-Lux (Saarbrücken, Metz, Lucemburk) a Tornio-Haparanda na finsko-švédské hranici, ukazují, že přeshraniční spolupráce je možná a může být úspěšná.

(278) Další faktor, který na jedné straně vyžaduje, ale na druhé straně také ztěžuje spolupráci mezi městy a dosažení synergických účinků, spočívá ve velkých vzdálenostech v řídké obydlených oblastech. Švédsko má například pozitivní zkušenosti se spojením středních měst pomocí vysokorychlostních vlaků, což umožňuje soustředit jejich hospodářský potenciál i kapacitu v oblasti odborné přípravy.

2.1.2 Změny v hospodářských možnostech měst

(279) Soutěž mezi městy a regiony o investice se zvyšuje a pro některé z nich je udržení resp. dosažení konkurenceschopnosti zásadním a významným úkolem. Řada měst bude muset rozvíjet nový hospodářský potenciál. Stará průmyslová města a regiony musejí nadále pokračovat v procesu hospodářské modernizace. Města a regiony, které jsou příliš závislé na jediném hospodářském sektoru, jako je veřejná správa, turistický ruch nebo přístavní funkce, se musejí snažit o rozšíření své hospodářské základny. Pro některá města ve venkovských nebo periferních regionech bude obtížné zajistit a rozvíjet svoji hospodářskou základnu. Nicméně i v periferních oblastech se určitě najdou města, která jsou dostatečně silná a atraktivní na to, aby k sobě i do okolní oblasti přilákala investice. Zvláště města, která plní určité funkce vstupní brány, mohou velmi efektivně využít své periferní polohy.

(280) Města a regiony, které dovedou využít svých nových hospodářských příležitostí a nového hospodářského potenciálu, tak nečiní na úkor ostatních, ale mohou naopak posílit globální konkurenční postavení Evropské unie ve světě. V tomto smyslu je soutěž velmi pozitivní. Důležité však je, aby soutěž mezi městy, regiony a členskými státy byla sociálně ohleduplná a ekologicky zodpovědná. Soutěžení za každou cenu, s použitím „všech dostupných pro-